

1960-1970’li Yıllarda Kent ve Taşra Karşıtlığında Türkiye’de Kadınların Sinema İzleme Pratikleri Üzerine Bir Araştırma*

A Research on Women’s Cinema Experiences in the Context of Urban and Provincial Opposition in Turkey in 1960-1970s

Emine UÇAR İLBUĞA, Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, İletişim Fakültesi, E-posta: ucarilbuga@akdeniz.edu.tr

Anahtar Kelimeler:

Taşra, Kent, Kadın,
Sinemaya Gitmek.

Öz

Türkiye’de 1950’li yıllardan itibaren düzenli olarak kırdan kente yaşanan hızlı göç günümüzde de devam etmektedir. Herşeyden önce bir nüfus hareketliliğini içeren göç konusu bu çalışma içinde iç göç kapsamında şehirlerarası, bölgeler arası olduğu gibi, farklı sosyo-ekonomik düzeyleri bağlamında şehir içinde semtlerarası gerçekleşen göçü de kapsamaktadır. Çünkü, 1960-70’li yıllarda kent, taşra ve kırsal da kadınların sinema izleme pratiklerini araştırmayı hedefleyen bu çalışmada görüşme yapılan kadınların sinemaya gitme deneyimleri çoğu zaman taşrada başlayıp büyük kentlere uzanan bir süreç olarak öne çıkmaktadır. Bunun yanında kültürel, sanatsal, siyasal, toplumsal boyutuyla oldukça etkili olan sinema filmleri ve filmlerin izlendiği mekan olarak sinema salonları kadınların buluşma yerleri, giyim, kuşam, saç, makyaj gibi modayı takip ettikleri, kendilerini ifade ettikleri, farklı kültürleri tanıdıkları ve sosyalleşme alanı olarak kimliklenme süreçlerinde de önemli bir rol üstlenmektedir.

Keywords:

Urban, Provincial,
Woman, Going to
Cinema.

Abstract

Since 1950 a regular migration from rural to urban has began which continuous today as well. Above all, this research comprises both domestic migration (interurban and interzonal) and the actual interdistrict migration within the city in the context of different social-economic levels. Because of cinema practices coming forth as a process starting from the provincial to the urban; this research aims to analyze the women’s cinema experiences in urban and provincial in the 1960-1970s. Similarly along with the migration, the growing process of the urban and provincial, new residential areas, changing of home life from house with garden to the apartments accompanied a change/transformation about the relationship between the family members, neighbor relations and leisure time activities. Because cinema experience in Turkey has been an important leisure time activity and plays a key role as a socialization space in the identification process of women.

*: Bu çalışma IV. Uluslararası Atina Sanat ve Sanat Eğitimi Sempozyumu. 15-18 Haziran 2017, Atina, Yunanistan’da bidiri olarak sunulmuş ve daha sonra genişletilmiş ve yeniden çalışılmıştır.

Giriş

Şehirler, siyasi, fiziki ve işlevsel açılardan değerlendirildiğinde farklı tanımları da beraberinde getirmektedir. Örneğin siyasi açıdan şehirler, belirli sınırlar içinde görev yapan yönetimlere sahip birimler olarak değerlendirilmektedir. Aynı şekilde şehirler fiziki açıdan, değişik amaçlar için kullanılan, çok sayıdaki binalar ve ulaşımı sağlayan yollardan oluşmakta, işlevsel açıdan ise, ekonomik, sosyal ve kültürel faaliyetlerin yapıldıkları yerleşme alanları (İşbir, 1991:5) olarak önem taşımaktadır.

Ruşen Keleş, Türkiye’de kentleşme olgusu ve bu temelde konut politikalarını; 1923-1945 arası, 1945-1960 arası, Planlı Dönem, Ara Dönem (1980-1983) ve Liberal Dönem (1984 ve sonrası) olmak üzere dört dönemsel ayırım üzerinden incelemektedir (2000:344). Özellikle “1945-1960 dönemi kentleşmenin hızlanması ve büyük kentlerde gecekondu bölgelerinin de olduğu döneme denk gelir ve bu dönem sanayide çalışan nüfus oranının artması, ekonomik yapıda hızlı dönüşümlerin yaşanması ve buna bağlı olarak konut ihtiyacının artmasıyla yeni yapılaşmalara gidilecek şekilde politikalar üretilmeye başlanır” (Keleş, 2000:345-355).

Kırsal alan ise, “kent diye tanımladığımız yerleşme alanlarının dışında kalan, tarım ve hayvancılıkla ilgili etkinliklerin yapıldığı alanları da içeren bucak, köy, mezra ve kom gibi adlarla anılan ve çeşitli ölçütlere göre kent sayılma aşamasına gelemeyen kasabaları da kapsamı içine alan yerleşim yerleri olarak tanımlanmaktadır. Kırsal alanlar, kentsel alanların dışında kendine özgü doğal coğrafi kaynaklara sahip, nüfusun kırsal yerleşmelerde toplandığı, yerleşme dokusunun seyrek, nüfus yoğunluğunun düşük olduğu alanlar” (Kara ve Görün, 2008:411-433) olarak ifade edilmektedir. Ülkemizde, kentleşme hareketlerinin gelişimi incelendiğinde, kent nüfusu 1950’ye kadar çok yavaş artış kaydederken, bu tarihten sonra kırdan kentlere yönelik yoğun göçlerle daha hızlı artış sürecine girmiştir (Işık, 2005:57-71). Bu süreç kentin çeperlerinde kurulan ve dolayısıyla gecekondualarda yaşayan ve ikincil ekonomik sektörlerde geçimini sağlamaya çalışan bir göçmen kitlesini kent nüfusunun ağırlıklı bir parçası haline getirmiştir (Özdemir, 2012:1-18).

Bunun yanında çeşitli coğrafi bölgeler arasında bulunan büyük şehirlerin dağılışı, şehirleşme dereceleri ve hızları da farklılık göstermiştir. Bu da büyük kent, orta ölçekli kent ve taşra kent gibi farklı kent profillerini göstermesi bakımından önemlidir. Özellikle boş zaman ve sanatsal etkinlikler gibi kentin kültürel yapısının en yoğun olduğu kent merkezleri, aynı zamanda siyasi, eğitsel, ekonomik yapılanması bakımından da kent ve kentliler için önemli bir cazibe alanını oluşturur. Dolayısıyla 1960-70’li yıllar Türkiye’nin hızla taşralarının şehirlere aktığı, şehirlerde oluşan yeni taşralar ve geçmişle bağların hızlı ve radikal bir biçimde değişim ve dönüşüme (Bora, 2010:37-66) maruz kaldığı bir süreç olur.

Bu süreçte kent ve kır ayrımında kadın, kadının aile ve toplumdaki rolleri bakımından oldukça heterojen bir yapı ortaya çıkar. Kentlerde kadınların kamusal alanda görünürlükleri önemli bir mücadele alanıdır ve özellikle kırdan kente göç esnasında getirilen değerler, ritüeller uzun süreli kent yaşamında da varlığını sürdürür. Bu bakımdan ister kent, ister taşra olsun kadınların kamusal alanda görünürlükleri ve dolayısıyla

sinemaya gitme koşulları ve sinema izleme pratiklerinin kent/taşra ayrımında nerede farklılaştığı ya da örtüştüğü konusu homojen bir yapı sergilemez.

Türkiye’de yaşanan iç göç, kentleşme olgusu, gecekondu, kent merkezi ve çevresinde yaşayan insanların sorunları, ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel çatışmalar sinema filmlerinin de ana konusunu oluşturur. Bu dönemler aynı zamanda Türkiye genelinde sinema salonlarının hızla arttığı, insanların yalnızca büyük kentlerde değil, taşra kentlerde ve kasabalarda sinema izleme pratiklerinin yoğun olduğu bir sürece eşlik eder.

Sinemanın İlk Yıllarından Yeşilçam’a Uzanan Süreç

Scognamillo Türkiye’ye Lumiere Kardeşlerin sinematografisinin çok erken girmiş olmasına karşın, Anadolu’ya sinemanın yayılmasının Cumhuriyet’ten sonra gerçekleştiğini (2009:12-22) belirtir. Abisel ise Türkiye’de sinema tarihi gibi, sinema salonları ve izleyici profillerine ilişkin bilgilerin yeterince sistematik olmadığına vurgu yapar ve 1929 yılında Türkiye genelinde 200’e yakın sinema salonunun olduğunu ifade eder (Abisel, 2005:10).

Türkiye’de sinema olgusu tek parti döneminden çok partili sisteme geçiş sürecinde (1946-1950) özellikle büyük kentlerde popülerlik kazanır. Film endüstrisinde 1950’lerde artarak süren canlanma, yerli sinemanın kitlesel bir iletişim aracı haline gelmesi ve kurumlaşması sonucunu getirir (<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR,80304/yesilcamadogru.html> Erişim Tarihi: 26.04.2017).

1960’lı yıllarda dublaj sistemi, film sayısı ve sinema salonlarının artması sonucu, izleyici sayısında artış olur. Böylece sinema sektörü ailelere ve kadınlara yönelik ‘daha özel filmlerin’ üretilmesine ağırlık verirken, sinema izleyicisi olarak orta sınıf yanında, taşralı kadınlar ve gecekondu bölgelerinde yaşayan kadınlar da önemli bir hedef kitlesi haline gelir. Bunun yanında Anadolunun küçük kasaba ve kentlerinde yer alan ve haftanın belirli günleri kadınlar matinesi aracılığı ile kadınların sinema izleyicisi olarak azımsanmayacak bir grubu oluşturduğu gerçeği önem taşır (Abisel, 2005:73-74). 1970’li yıllarda seks filmleri furiasının başlaması, yıldız sisteminin giderek önemini kaybetmesi, televizyonun Türkiye’de yaygınlaşması ve sinema endüstrisinin krize girmesi sonucu, genellikle dönemin ünlü şarkıcı ve türkücülerinin başrollerini üstlendikleri şarkılı/türkölü filmler akımının başlaması da aileleri ve kadınları yeniden sinema salonlarına çekme konusunda başarılı olamaz. Türk sineması 1950’li yıllarda sinema kurallarını benimseyerek gelişir. 1960’lı yıllarda çeşitlilik artar, popüler sinema gibi sanat sineması, öncü ve yaratıcı (Scognamillo, 2009:13-22) sinema örnekleri de bu dönemde ortaya çıkar. 1970’li yıllara gelindiğinde Türk sineması farklı uçlarda bir gelişme gösterir. 1970’li yıllar Türkiye’de sinemanın hem film sayısı ve gişe geliri açısından rekorlar kırdığı hem de farklı türlerde sinema filmlerinin ortaya çıktığı bir dönem olur. Bu dönem aynı zamanda ulusal, milli sinema tartışmalarının yürütüldüğü, sinema sektörünün krize girdiği ve genel olarak sektörün seks filmlerine teslim olduğu bir süreçtir (Dadak ve Göl, 2009:10-11). Dolayısıyla sinema izleyicisi profilleri de giderek değişir. Bu dönem filmlerin konusu köy/kent karşıtlığında iç ve dış göçün toplumsal yaşam üzerindeki etkileri olarak öne çıkar. İzleyici perspektifinden ise sinemaya gitme nedeni yalnızca sevilen film starlarının takibinden ziyade, yönetmen ve oyuncuların sanatçı kimliklerinin de ön plana geçtiği bilinçli bir tercihe dönüşür.

Bunun yanında 1970’li yıllar kültürel ve siyasal bakımdan Türkiye’de oldukça hareketli bir döneme tekabül eder. Biryanda gençlik olayları, siyasal mücadeleler hızlanmış öte yanda Kültür Bakanlığı sinema bölümü kurulmuştur. Bu dönem aynı zamanda *Umut* (Yılmaz Güney), *Gelin ve Düğün* (Ömer Lütfi Akad), *Birleşen Yollar* (Yücel Çakmaklı), *Hababam Sınıfı* (Ertem Eğilmez), *Otobüs* (Tunç Okan), *Beş Tavuk Bir Horoz* (Oksal Pekmezoğlu) gibi oldukça farklı türlerde filmler çekilir (Dadak, 2009:12-32).

Bu yıllarda aile melodramlarına, Kemal Sunal komedilerine, Yılmaz Güney sinemasına, seks filmleri, ve arabesk filmlere uzanan ayrılmış bir sinema izleyici kitlesi oluşur (Dadak, 2009:12-32). Sonuç olarak 1960’ların sinema izleyicisi daha homojen bir yapı sergilerken, 1970’lerde filmlerin çeşitliliğinin artması izleyici profillerinin de bu filmlere göre değiştiği, farklılaştığı bir sürece eşlik eder.

Sonuç olarak ilk yıllardan itibaren insanlar için önemli bir sosyal etkinlik, eğlence ve kimliklenme aracı olarak önem kazanan sinema, kitleler üzerindeki etkisi bağlamında çoğu zaman kontrol ve sansürle karşı karşıya kaldı. Bu bakımdan sinema ve seyirci ilişkisi üzerine araştırmalar da çok eskiye dayanır. Örneğin Alman Emilie Altenloh 1913 yılında Heidelberg Üniversitesinde ‘Sinemanın Sosyolojisi’ başlıklı doktora çalışmasını sinema izleyicisi ve sinemaya gitmek (Filk ve Ruchatz, 1999: 383- 387) üzerinden tamamlar. 1928 yılında psikolog, sosyolog ve eğitimcilerin eşlik ettiği büyük bir bütçe ile amprik bir araştırma gerçekleştirilir. 1929-1932 yıllarını kapsayan bu araştırmada öncelikli amaç filmlerin izleyici üzerindeki olumsuz etkileri olur (Gripsrude, 2010:311-328). 1930’larda İngiltere’de gerçekleştirilen alan araştırmasında ise kültürel bellek üzerinden sinemaya gitmek olgusu odak alınır. Araştırmada katılımcıların hem bireysel hem de toplu olarak sinema deneyimlerine ilişkin bilgiler ortaya konulurken, katılımcıların o dönemi yaşayan aktörler olarak belleklerinde yaptıkları geçmişe yolculukta biyografileri ve o dönem üstlendikleri rollere (Kuhn, 2010:3-39) ilişkin anılar önem taşır. Sinema filmleri, seyirciler ve sinema izleme pratikleri, sinema filmlerinin izleyiciler üzerindeki etkileri üzerine yürütülen araştırmalar sinemanın sosyo, kültürel, ekonomik ve tarihsel olarak etkileri ve özellikle geçmiş ile bugün arasındaki bağın kurulmasında önemli bir rol üstlenir.

Bu çalışma 1960-1970’li yıllarda sinemaya giden kadınların geçmiş yıllardaki sinema deneyimlerini kapsamaktadır. Kadınların bu dönemlerde sinemaya gitme pratikleri üzerinden daha çok neleri, hangi koşullarda, kimlerle, nasıl deneyimledikleri sorusu bu çalışmanın temel konusunu oluşturmaktadır. Ayrıca bu çalışmayla sinema filmleri, sinema salonları gibi, dönemin yıldızları ve yıldızların izleyici olarak kadınların gündelik yaşamları ve gelecek perspektiflerini nasıl etkilediğinin ortaya konulması, bugünün dünyasından geçmişin yeniden bir değerlendirmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçla Antalya’da kartopu örnekleme ile toplam 12 kadına ulaşılmış ve görüntülü olarak, ortalama 40-60 dakika süren derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma, Tübitak tarafından desteklenen 115K269 No’lu araştırma projesi kapsamında, 1960’lı ve 70’li yıllarda, Türkiye’de sinemaya gitme pratiklerine ilişkin Antalya’da gerçekleştirilen sözlü tarih görüşmesine dayanmaktadır.

Taşralı ve Kentli Kadın Olarak Sinemaya Gitmek

Biyografik Özellikleri, Taşra ve Kentte Yaşam Ortamları

Toplam 12 kadından oluşan katılımcıların çoğu taşra kökenli ve çiftçi ailelerden gelmekte, aralarında sadece bir subay, bir memur bir de esnaf çocuğu yer almaktadır. Katılımcılardan biri ilkokul mezunu, biri orta okul terk, beşi lise, beşi de üniversite eğitimi almıştır. Yaş ortalamasına bakıldığında katılımcılardan en küçüğü 57 en büyüğü 77 yaşındadır. İki kadın ev hanımı, yedi kadın emekli memur (öğretmen, hemşire, ziraatçi...) iken, kadınlardan sadece ikisi hala aktif olarak çalışmaya devam etmektedir. Katılımcılardan sadece dördü doğduğu bölgede yaşamaya devam etmektedir. Sadece bir kadın doğduğu ve büyüdüğü kasabada, diğer üçü ise doğup/büyüdükleri kasabanın bağlı olduğu kentte yaşamaya devam etmektedirler. Diğer sekiz katılımcı kadın, doğdukları, büyüdüğü kentlerden 1970, 1980, 1990'lı yıllarında Antalya'ya yerleşmişlerdir. O nedenle Antalya'da gerçekleştirilen bu çalışmada katılımcılardan sadece dördü Antalya'da ilk sinema deneyimlerini yaşamış, diğer katılımcılar doğdukları ya da Antalya öncesi yaşadıkları farklı kent ve kasabalarda sinemaya gitmişlerdir.

Kardeş sayısı bakımında ailede en az üç en fazla dokuz kardeşe sahip olan katılımcıların çocukluk ve gençlik dönemlerinde aile yaşamlarına ilişkin görüşleri oldukça olumludur. Buna göre aile içinde anne, baba ve kardeşler arasında yardımlaşma, paylaşma, birbirini sevmeye ve sayma konusunda hiç sorun yaşamadıkları yönünde ifadeler önem taşımaktadır.

İster taşra ister kent kökenli olsun katılımcılar, geçmişe ilişkin yaşam alanlarını, bahçeli evlerde yoğun ve dayanışmacı bir komşuluk ilişkisi üzerinden tarif etmektedirler. Bunun yanında bir katılımcı Ankara'nın eski bir semti olan Hamamönü'nden Cebeci'ye, diğer bir ifadeyle bahçeli, müstakil bir evden apartmana taşındıklarını ve komşuluk ilişkilerinin apartmanda da yoğun olarak devam ettiğine vurgu yapmaktadır. Bununla birlikte taşra ve kent karşıtlığında komşuluk ilişkileri üzerinden bir ayrımdan ziyade ailelerin sosyo, kültürel, eğitsel koşulları genç kızlar ve kadınların sinemaya gitme pratiklerinde etkili olmaktadır. İstanbul, İzmir, Ankara, Çorum, Adana, Antalya gibi kentlerde tanımlanan aile ve komşuluk ilişkileri ile Alanya, Gazipaşa, Serik, Gökse, Erdemli gibi kasabalarda ve köylerde tanımlanan komşuluk ilişkileri örtüşmekte ve ilişkiler sıcak, dayanışmacı, yardımsever olarak tanımlanmaktadır. Askeri ve sağlık alanlarındaki kurumların lojmanlarında yaşayanlar ve yatılı okullarda okuyanlar ise komşu ve arkadaşları ile ilişkilerini içinde bulundukları kurumun kuralları temelinde ama birbirleriyle dayanışmacı olarak tarif etmektedirler. Bu kurumlarda kalan öğrenci ve çalışanlar için haftasonları dışarıya çıkmak sınırlı saatlerde mümkün olup, tiyatro, sinema gibi bir etkinliğe gidebilmek için kurum yetkili kişisinden izin almak gerekmekte ve çoğu zaman tek başına değil, grup halinde gitmek önemli olmaktadır.

Harvey, “şehirlerde ortak alan konusuna değinirken, örneğin bir şehrin atmosferi ve cazibesi, şehrin sakinlerinin ortak olarak ürettikleri bir şeydir” der. Bireylerin ve toplumsal grupların gündelik faaliyetleri ve mücadeleleri şehrin toplumsal hayatını yaratır. Örneğin arabaların çok yoğun olmadığı zamanlarda sokaklar birer ortak alandır ve buralar halkın kaynaştığı, çocukların oyun oynadığı yerlerdir (2013:126-134). 1960-70'li yıllarda

hem taşrada hem de şehirlerde çocukluk ve gençliklerini yaşayan katılımcıların bahçeli evlerde, çok sıkı komşuluk ilişkileri içinde yaşadıkları, dolayısıyla sosyal yaşamları ve boş zaman etkinliklerinde genellikle aile üyeleri ve mahalle arkadaşlarının önemli olduğu ifade edilmektedir.

“İşte her ne kadar apartman cadde üzerinde olsak da, parklar bahçeler bize aitti ve işte yakartop, istop, saklambaç, akşam geç saatlerde bile dışarda oynadığımızı hatırlıyorum. Yalnızsak kimse yoksa sokaklarda ip atlardık, kardeşlerimle beraber oynardık, zaten apartmanda çok çocuk vardı o yüzden de oyun bir kültür haline gelmişti. Kendi kendimize ürettiğimiz şeyler de olurdu, evcilikler vesaireler gibi” (Zehra K., 56, Ankara).

Bu dönem oturulan evler ve mahalleler bir geçiş dönemine denk gelmektedir. Önce köyde, kasaba ya da mahallede bahçe içi evlerde başlayan çocukluk ve gençlik dönemleri daha sonra eğitim, iş gibi nedenlerle köyden kasabaya ya da kente göçle sonlanmakta veya yaşanan kentte bahçeli evlerden apartman dairesine taşınma sözkonusu olmaktadır. Katılımcılar yaşadıkları bahçeli tek katlı evleri “gecekondu” olarak nitelendirmektedirler.

“O dönemde mahallemiz gecekondu, müstakil evlerde oturuyorduk bahçeli çok güzeldi” (Şehriban Ö., 64, Antalya).

“Aslında Ankara Hamamönü doğumluyum. Eski Ankara’dır Hamamönü. Ama ordan hatırladığım sadece 4-5 yaşlarına kadar orda müstakil bir evde yani tabiri caizse şimdi ona ‘gecekondu’ diyorlar ama aslında müstakil tahta merdivenli bir evde doğmuşum, ama daha sonra Cebeci’de babam ev aldı, İç Cebeci’de, çocukluğum orada geçti. Biz iki odalı bir evde 5 kardeş, anne baba birlikte yaşıyorduk. Müstakil evden apartmana geçince bizim için gerçekten yani büyük bir değişimdi. Çünkü apartmanda oturmak o dönemde ayrıcalıktı” (Zehra K., 56, Ankara).

İster büyük kent ister küçük bir kent olsun mahallede komşuluk ilişkilerine bakıldığında daha çok birlikte boş zaman geçirmek, oyun oynamak, radyo dinlemek, konserlere gitmek gibi sosyal etkinliklere katılmak önemli olmaktadır.

“Tek katlı evlerdi, iki katlı; ev sahibi üstte oturur, sen altta otursun. Kirada, bahçeli evler.. Mahallede, konuşurduk, geceleri olursa hikayeler, masallar anlatırdık. Birbirimize giderdik, eliş yarışması yapardık, kim çok yaptı kim az yaptı, öyle vakitler geçirirdik. Radyolarda piyesler olurdu, aynı şimdikininki şeyleri gibi, arkası yarınlar olurdu, türkü geçitleri olurdu onlara bakardık. Konsere giderdik, beyimle giderdik, mahalleyle giderdik (Emine D. U., 77, Çorum).

“Bizim evde çok hoşuma giden bir şeydi bu. Özellikle tatil günleriydi sanıyorum. Kocaman böyle fıstığı döküyorduk ortaya. Evde kaç kişi varsa hatta komşularımız misafirlerimiz de o fıstık olayına gelir, onlar da bize yardım ederdi. Babam oturturdu zaten hepsini. Hepimiz otururduk, bizim kitap okurduk. Roman okunduğunu hatırlıyorum o dönemden, bir sürü böyle. Babam da çok severdi anlatmayı ve dinlemeyi” (Emiş K., 61, Gazipaşa).

“Radyo vardı. Zaten müziği radyodan dinlerdik. Şimdiki öğrendiğim birçok şarkılar oradan aklımda kalarak benliğime işledi” (Gülşen T., 70, Erdemli).

Genel olarak boş zaman etkinlikleri ev ve mahalle, köy içinde çocuklar arasında “beştaş”, “sek sek”, yakan top, kızgın taş ve benzeri oyunlar, kitap okuma, kitap değiş tokuşu, güzel yazma ve güzel okuma yarışları, yetişkinler arasında ise birlikte radyo dinlemek (radyo haberleri, radyo tiyatrosu, arkası yarın programları ve müzik vb...), el işi yarışları, ev içinde komşularla yaratıcı drama oyunları, kahve ve çay sohbetleri, akşam gezileri önemli olmaktadır. Antalya’da ise mahallede boş zaman etkinliğine ayrıca deniz kenarına gitmek, yaz gecelerinde komşularla, akrabalarla geç vakitlere kadar oralar da oturmak da önemli bir boşzaman etkinliği olarak dile getirilmektedir.

Sinemanın Kadınların Gündelik Yaşamındaki Önemi

Türkiye'nin farklı kent ve kasabalarında sinemaya gitmek konusu bir farklılıktan ziyade çeşitlilik göstermektedir. Köyde yaşayan aileler, memur aileleri, kentlerin varoşlarında yaşayan aileler, kent merkezinde yaşayan kentlilerin sinema deneyimlerindeki çeşitlilik daha çok sinemaya gitme sıklığı, izlenen filmlerin içeriği, yerli/yabancı oluşu, filmlerin algılanması, kimlerle gidildiği, yıldız oyunculara ait resim ve posterlerin toplanması, dergi ve gazete takibi, yıldızlar üzerinden modanın takip edilmesi gibi konularda olmaktadır.

“İlk defa bir film görürler, ilk defa her şeyden haberleri oluyordu, her şeyden zevk alıyorlardı, gidip oradan geldiklerini bir hafta birbirlerine anlatıyorlardı, güzel günler geçiyordu (Emine D. U., 77, Çorum).

“Sinema insanların bir şeyler öğrenebileceği yer olarak düşünülüyordu açıkçası. O dönemlerde sinemaya çok önem veriliyordu (Kadriye K., 66, Samsun).

“Sinemaya dediğim gibi ilk Lalezar Sineması Hamamönü taraflarında onunla başladım. Çok çok küçüktüm ama genellikle seyrettiğim, sevdiğim filmler kurtarıcı, ezilenlerin özgürleşmesi yani ana temaları bunlar olan filmler beni çok etkilerdi” (Zehra K., 56, Ankara).

Genel olarak sinemaya gitmek bir eğlence aracı, yeni bir mecra olarak farklı ve heyecan verici ve grup halinde birlikte birşeyler yapma, sinema filmindeki konu ve karakterlerle özdeşleşme gibi oldukça kapsamlı bir sürece işaret etmektedir:

“Benim çocukluğumda çok sinemaya gidilirdi. Özellikle yazın açık hava sineması vardı Alanya'da iki tane. Bütün mahalle neredeyse giderdi işte. Babaannem, teyzem akşamları, yaz akşamlarında “o sinemaya Türkan Şoray'ın şu filmi gelmiş, işte bilmem Yılmaz Güney'in bu filmi gelmiş”. Yani hemen her filme gidilirdi. Mahallenin en büyük eğlencesiydi, ailenin eğlencesiydi. Minderlerimizi alırdık. Orada minder parayla satılıyor. Girişte çekirdek alırdık. Ara sıra da bize gazoz alırlardı. Sinemaya çok giderdik” (Halime Ş., 57, Alanya).

“Babam askerdi ve Türkiye'nin farklı kasabalarında ve taşra kentlerinde geçti çocukluğum. Erzurum /Oltu'da hem tabur vardı hem alay vardı ve biz onların işte o Orduvlerinin etkinliklerine giderdik. Tabii bu halka kapalıydı, yani buradan ancak böyle kalburüstü memur aileleri istifade ederdi. Yani sinema, kendi ailelerini eğlendirmek için askeriyenin organize ettiği bir şeydi” (Münevver E., 59, İstanbul).

Ayrıca sinemayı aile üyeleriyle birlikte düzenli bir boş zaman aktivitesi olarak izlemenin ötesinde, yavaş yavaş sinema filmlerinde tercih yapmaya ve ilgi alanına göre bilinçli olarak filmlere gitmeye başlayan izleme pratikleri de görülmektedir.

“Mesela işte Adapazarı'nda seyredip de hatırladığım film, Aşk Hikâyesi'dir, Sonra İstanbul'a geldim ben yatılı okumak üzere, orada da bir hafta sonu eğlencem, her hafta değilse bile onbeşte bir. Artık tabii film seçmeye başladım, artist seçmeye başladım, yabancı filmleri daha çok takip etmeye başladım filan ama, bilinçli sinema izleyicisi olmam üniversitededir (Münevver E., 59, İstanbul).

Sinema bir ritüeldir kimi aileler için, çünkü aile babasının sanata ilgisi bu ritüelde önemli rol oynar. Özellikle Zehra K. ve ailesi için sinema dışında opera, bale ve tiyatroya gitmekte önemlidir. Ancak ilerleyen yıllarla ailece sinemaya gitmek daha bir ağırlık kazanır:

“Her Cumartesi ya da Pazar mutlaka sinemaya giderdik. Sinemaya gideceğimiz önceden bilindiği için bir gün önceden babam kabuklu fındık getirirdi, akşamdan onun hepsini soyar, temizler, torbaya koyardı annem. Ya da kuruyemiş ve Lalezar sinemasında film seyretmeye giderdik”(Zehra K., 56, Ankara).

Zehra K. sinema filmleri kadar o dönem sık gittikleri sinema salonlarına da vurgu yapmaktadır. Bir anlamda ailesiyle birlikte sadece sinema filmine gitmek değil, hangi

sinemada film izlendiği de önem taşımaktadır.

Sinema sosyalleşme alanı, bilgi edinme, öğrenme alanı ve eğlence aracı olarak kişilerin yaşamında önemli bir rol üstlenmiştir.

“Mesela okuldayken hiç unutmuyorum okul olarak Siyah Orfe filmine götürülmüştük. 1960 yılında Menderes’in hapisteki hayatı filme alınmıştı, 12 yaşındaydım ve eve gelip çok ağlamıştım (Fatma Ş., 69, Adana).

Sinema sadece aile, arkadaş grubu, kadınlar matinesi ile sınırlı olmayıp, aynı zamanda tüm mahalle için de bir ritüeldir. Kendisi sinemaya gitmeyen aileler, kız çocuklarını komşularına emanet eder, onlarla gitmelerine müsaade ederlerdi.

Sinema çoğu katılımcının ifadesine göre onlar için bir özdeşleşme, bir özgürleşme ve hayal dünyasına açılan bir penceredir.

“Sinema bizim hayal dünyamızı diye düşünüyorum” (Halime Ş., 57, Alanya).

“Ajda Pekkan’la Cüneyt Arkın’ın filmine gitmişim ilk olarak. Ağlamaktan ölmüştüm tam da ergenlik dönemimdi sonra hatta Cüneyt Arkın’ı artık rüyalarımda görmeye başladım. Sanıyorum benim platonik aşkım oldu Cüneyt Arkın” (Emiş K., 61, Antalya).

“Sinemaya gitmek benim için özgürlük demekti açıkçası. Dış dünyayla bağlantı demekti. Yani bambaşka bir dünyaydı. Tarif etmek çok zor. Sanki bilmiyorum onları izlerken onları dinlerken, bakarken sanki ben de onlarla beraber yaşıyormuşum gibi olurdum. Çok hoşuma giderdi” (Kadriye K., 66, Samsun).

Sinema taşrada büyüyen ve yatılı eğitim nedeniyle farklı kentlerde yaşayan öğrenciler gibi, o dönemin genç kuşağı için sadece bir kaçış, özgürlük alanı değil aynı zamanda politik bir bilinçlenme sürecine de eşlik etmektedir:

“Vurun Kahpeye’de eğitilmiş bir sınıfın çok geri kalmış Anadolu köyünde, hurafeye yetiştirilen nesle eğitilmiş, kültürlü öğretmenin katacağı güzellikler, vatan sevgisi işlenmişti hatırladığım kadarıyla ve de çok etkilendiğim” (Meryem O., 66, Kahramanmaraş).

“Yani belli bir yaşa geldikten sonra, gençlik dönemlerinde artık toplumun sosyo-ekonomik siyasi yapılarının biraz farkındalığına vardıkten sonra genelde toplumsal içerikli filmleri mesela Yılmaz Güney’in filmlerini çok hani sevmenin yanı sıra, kendi bulunduğu toplumda da bir şeyler arayıp çıkabiliyorsun onun içerisinden. İşte bizim toplumda da aynı şu da var diyebiliyorsun” (Şehriban Ö., 64, Antalya).

“Biraz toplumsal bakmaya başlamıştık gençlik yıllarımızda olaylara. Herşeyi tanımak istiyorduk, bizim kendi Anadolu şehirlerimizde neler yaşıyor? Sürü filminde de önemli bir toplumsal olaya dikkat çekilmiş, dağılan bir feodal yapı var ama dağılırken de yine sancılı. Türkiye’de yani çarpık düzeni olduğu gibi bir de kadın üzerinden, kadın da orada büyük bir simgeydi bunu çok güzel sergilemişti diye düşünüyorum (Emiş K., 61, Antalya).

Katılımcıların film izledikleri kent, kasaba kendilerinin eğitim, iş ve benzeri nedenlerle yer değiştirmeleri sonucu farklı kent ve kasabalarda yaşamalarını gerektirmiş, bu nedenle gittikleri yeni kent ve kasabalarda film izleme pratikleri de farklılaşmıştır. Örneğin Meryem O. Kahramanmaraş Göksu kasabasında çocukken ailesi ve komşularıyla çoğu zaman kasabadaki sinemanın kadınlar matinesine gitmiş, Erzurum’da bulunan yatılı okula geldiğinde okul yönetiminden izin alabildiği ölçüde haftasonları ya da okulda haftada bir yapılan film gösterimlerini takip etmiş, meslek hayatına başladığında ise çeşitli kent ve kasabalarda olanakları dahilinde sinemaya gidebilmiştir:

“En çok Erzurum’da gittim, öğrencilik yıllarımda. Hafta sonları gidebiliyordum. Okula her hafta dediğim gibi film geliyordu, izliyordum. En çok Erzurum’da... Van’da yaşarken, Van’da da 1970li

yıllarım geçti benim Başkale ilçesinde; ilçenin derme çatma bir sineması vardı. Hatta Arkadaş filmini orada izlemiştik. Sonradan o sinema kapatıldı. Kapanınca hafta sonları fırsat buldukça eşimle beraber Van'a gider film izlerdik" (Meryem O., 66, Kahramanmaraş).

İster kent ister taşrada olsun 1960-70'lerde sinema izleme pratikleri ve sinemayı kavrayışları genel olarak yaş, sosyo-ekonomik koşullar, aile ortamı, izlenilen filmin içeriği, yaşadıkları bölge, eğitim ve kültürel düzeyleri bağlamında değişmektedir. Sinema genel olarak merak, yeni insan ve farklı yaşam deneyimleri, kültürel gelişim, öğrenme, modernleşme ve kimliklenme aracı olarak önem taşımaktadır.

Kadınlar Sinemaya Kiminle ve Ne Sıklıkla Gitmektedir?

1960-1970li yıllar içinde katılımcı kadınların altısı ilk sinema deneyimlerini kentlerde yaşamış olup, bunlardan dördü, hem kent hem kasaba da film izleme olanağına sahip olurken, diğer iki kadın ise sadece yaşadıkları kasabada film izlemişlerdir. 1980'li yıllardan itibaren katılımcıların çoğu filmleri büyük kentlerde izlemişlerdir.

Özellikle katılımcıların bir bölümü köyde doğup büyümüş ve eğitimleri nedeniyle kasaba ya da kente gelmişlerdir. O nedenle ailelerinden ayrı yaşayan ve daha çok yatılı okullarda okuyan ya da çalışan kadın katılımcıların aileleri ile birlikte sinemaya gitme deneyimleri de sınırlıdır. Yaz tatili döneminde köyden kasabaya topluca günü birlik kadınlar matinesine giderek film izlediklerini söyleyen tek bir katılımcı yer almaktadır. Bu dönem yatılı okullarda kalan veya çalıştıkları kasaba veya taşra kentlerde hemşire lojmanlarında kalan bekar genç kızların sinemaya gitmeleri okul ve hastane yönetiminin iznine bağlı olarak gerçekleşmektedir. Ancak parasız yatılı devlet okullarında okuyan (öğretmen, ziraat, hemişerlik...) öğrenciler, okullarında haftada bir sinema gösterimleri yapıldığını bu nedenle içinde yaşadıkları kentlerde haftasonları sinemaya okul idaresinden izin alarak gidebildiklerini belirtmişlerdir.

"Evet, sıklıkla giderdim 1960lı ve 1970li yıllarda. Hatta Erzurum'dayken okul müdürümüz haftada bir sinema getirtirdi okula. Okulun spor salonunda oynatırdı. Beni de çok sevdiği için filmleri bana seçtirirdi" (Meryem O., 67, Kahramanmaraş).

"Sinema etkinliği okulun bünyesinde olurdu. Yemekhanenin ortasında bir sinema oynatma düzeneği vardı. Bugün film var denirdi. Yemekhaneye göre dizayn edilir, orada izlerdik sinemayı. Şehre götürülmezdik. Okul bünyesinde izlerdik sinemayı" (Gülşen T., 70, Mersin).

Bunun yanında ilk, orta, lise gibi eğitim kurumlarında öğretmenlerin ve okul idaresinin eğitici bulduğu filmlere topluca gitmek önemli olmaktadır.

"İlk sinemaya gidişim mesela 4. sınıfta gittim. Hatta "Vurun Kahpeye" filmi vardı. Öğretmenlerimiz götürdü o filme bizi (Şehriban Ö., 64, Antalya).

Sinemaya kimlerle ve nasıl gittikleri yönündeki soru hem kent hem taşra temelinde aile üyeleriyle ve haftada bir olarak öne çıkmaktadır. Taşrada yaşayan katılımcılar için sinemaya kimlerle gidildiği konusunda daha çok aile üyeleri ve komşular öne çıkarken, kentte yaşayan katılımcılar için aile üyeleri ve komşular yanında arkadaşlar da önemli olmaktadır.

"O dönemlerde evet yani sinema bir şeydi bizim için sosyal bir alan, Ama ailecek, şimdi ağabeyimle birkaç kez gittim, genelde arkadaş çevresi ile gidiyorduk, işte komşu kadınlar falan, biraz

daha küçük yeni yetişme dönemlerinde komşularımızla giderdik” (Şehriban Ö., 64, Antalya).

Katılımcıların sinemaya gitme deneyimlerinde ailelerin sosyo, kültürel koşulları da belirleyici olmaktadır.

“Boş zamanları ben okumayı çok seviyordum. 10 kuruş cep harçlığımız vardı ben ilkokula giderken, 10 kuruş ağabeyimin harçlığı vardı, beş kuruş ağabeyim koyardı, beş kuruşta ben koyardım, Akşam gazetesi vardı, İstanbul gazetesi, Ulus vardı genelde Ulus gazetesi alınırdı. Hafta da bir gün Hayat mecmuası alırdık paramızı biriktirip. Yani gazeteyi bile babamdan gizli okurduk. Gazete okumak suçmuş gibi çünkü okula da karşıydılar. Ama erkek kardeşlerim okusun diye çok çabaladılar, kızlar okumaz yani o şekilde yani. Hafta da bir gün pazar günü rahmetli ağabeyciğim ablamla beni alır üçümüzü sinemaya götürürdü. Onbeş günde bir, haftada, ayda, artık ne zaman keyfi yeterse öyle giderdik” (Fatma Ş., 69, Adana).

Kent ve taşrada kadın olarak çoğu zaman evin babası ya da abisinden izin almak, aile büyükleri veya komşuların kontrolü ile sinemaya gitmek önemli olmaktadır:

“Ortaokuldaydım 2. sınıfta. Artık ablam öğretmen olmuştu bizi böyle değişik şeylere götürüyordu. Zaten bizim ailemiz ya da Gazipaşa açık bir şey ilçe. Fakat bayram öncesi arife günü biz tutturduk artık iyi bir film mi vardı neydi bilmiyorum sinemaya gidelim ablam, ben ve kız kardeşim tabii yalnız gidemiyoruz ayıp olur diye, büyüklerden birisi de olması gerekiyor. Annemi de zorla ikna ettik, annem de geldi bizimle. Annem tabii çekiniyor ağabeyi görebilir, akrabaları görebilir, kocaman kadın bunların peşine takılmış gelmiş diyecekler korkusu. Tam sinemaya girdik kapıdan en büyük ağabeyi ile yüz yüze geldiler. Annemin yüzünü hiç unutamıyorum. Biz de filmimizi izledik döndük ama yani çocukluğumda çok fazla sinemaya gitmedim diyebilirim. Yani lisedeyken Serik Lisesi’nde okudum Serik’te 70’lerde 72’lerde kadınlar matinesi vardı. Biz yine büyük ablamla Kadınlar Matinesi’ne her cumartesi gitmek isterdik ama o kadar kolay olmuyordu tabii, evde tartışma git gitme şu bu” (Emiş K., 61, Gazipaşa).

Katılımcının yukarıda yaşadığı kasabaya ilişkin betimlemesinde “açık bir ilçe” tanımına karşın, yaşadığı kasabada ekonomik bağımsızlığını almış, genç bir kadının annesi ve kızkardeşi ile birlikte sinemaya gitmeleri sorun oluşturmuştur. Bu durum kızlarıyla tek başına sinemaya giden kadına ilişkin negatif bir algının olduğu varsayımını düşündürmektedir.

Bununla birlikte başkent Ankara’nın Hamamönü ve Cebeci semtlerinde oturan, Hukuk, Siyasal Bilgiler ve Hacettepe Tıp Fakültesinin bulunduğu bir semtte yaşayan genç kızların sinemaya tek başlarına gitmeleri sorun oluşturmaktadır.

“Şimdi 60’lı yıllarda şöyle söyleyeyim Cebeci, öğrenci gençliğinin yoğun olduğu bir bölge, semt. Apartmanda bizim sinemaya gidip, babamın bizi sinemaya götüreceği bilindiği için apartmandaki diğer kızlar kapımızı çalar ne olur Mehmet amca bizi de sinemaya götür derler, babam ailelerinden izin alırdı. Babamın götüreceğini bildikleri için güvenirdi. Onlar da katılırdı (Zehra K., 56, Ankara).

Genel olarak kız çocuklarının ve kadınların hem taşrada hem kentte anne, baba ve erkek kardeşlerinden izin almaları önemli olmaktadır.

“Böyle ev kadınları matinelere gündüz seanslarına gider. Bizim oturduğumuz çocukluk evinin orada da sinemalar çok yakındı. Ses Sineması vardı bir tane karşıda kapalı. Arkadaşımla oraya bir kere gittik, anneme söylemişim hem de arkadaşım ile gittik çok beğenmişiz filmi iki defa seyrettik, bir çıktık ki her taraf kapkaranlık o zaman annemden biraz dayak yediğimi hatırlıyorum, sen kız çocuğusun bu saatlere kadar nasıl kalırsın, diye” (Gülseren C., 75, İzmir).

12 kadın katılımcıdan yaş ortalamaları daha yüksek olanlar günümüzde çok seyrek sinemaya gittiklerini söylemişler, 50 ve 60’lı yaşların başında olan katılımcılar ise sinemaya gitmeye devam ettiklerini, ancak daha seçici olduklarını, filmleri bilinçli olarak

takip ettiklerini belirtmişlerdir. Son dönem sinemaya giden katılımcıların tercihleri ise daha çok yabancı filmler olmaktadır. Genel olarak 1960-1970'li yıllarda sinemaya 12 katılımcıdan sekizi her hafta gittiklerini, sadece ikisi onbeş günde bir, diğer iki katılımcı ise haftada iki kez gittiklerini belirtmişlerdir.

Kent ve Taşra Ayrımında Belleklerdeki Sinema Salonları

Sinema izleyicileri üzerine araştırmalar sinema tarihiyle başat bir yol izler. Sinemanın ilk zamanlar insanlar üzerinde yarattığı ilk şaşkınlık ve büyülenme etkisi, sinemanın zamanla gündelik yaşamın vazgeçilmez bir etkinliğine dönüşmesiyle başka bir boyut kazanır. Bu bakımdan Paech ve Paech'in sinema salonları ve filmlerin karşılıklı ilişkisi üzerinden ortak bir tarihe vurgu yapmaları önemlidir. Onlara göre sinemada öncelikle, "izleyiciler salonun en merkezi yerinde konumlandırılmış olan dikdörtgen perdeye ışık yansıdığına sadece filme konsantre olsalar da sinema filmleri gibi gösterildikleri salonlar da izleyicilerin belleğinde önemli bir yer taşır. Sinema aygıtı ve film izleme deneyimi dışında özellikle sinema salonunda kollektif film izleme deneyimi önemlidir (Paech ve Paech, 2000:4-13).

Bu yıllarda film gösterimleri açık ve kapalı sinema salonlarında gerçekleşmektedir. İzleyicilerin film tercihlerinde ise çoğu zaman yaşadıkları kent ve kasabalarda yer alan sinema salonlarının sayısı belirleyici olmaktadır. Örneğin kasabalarda sinema sayısının az olması ve dolayısıyla sinemada hangi film gösterimde ise o filmlerin izlenmesi sözkonusudur. Büyük kentlerde ise oturulan bölge gibi, ailenin sosyo-ekonomik koşulları da bu tercihte etkileyici olmaktadır. Örneğin çoğu katılımcı sinemaya genellikle yürüyerek gittiklerini belirtmişlerdir. Bu nedenle hangi filmin tercih edilmesinde oturulan mahallede bulunan sinema salonları ve burada gösterimde olan filmler belirleyici olmaktadır:

İstanbul'da eve yakın olanları seçerdik. Kadıköy'de otururdu anneannem, Kadıköy tarafında. Mesela Süreyya Sineması çok gittiğim bir sinemaydı, REXX de çok gittiğimiz bir sinemaydı Kadıköy'de. (Münevver E., 59, İstanbul).

"Hamamönü'nde otururken Lalezar sineması açık hava sineması biz aboneliydik diyebilirim" (Zehra K., 56, Ankara).

Kasaba sinema salonları daha çok derme çatma bir özellik taşımaktadır.

"İlk gittiğim film Yaprak Dökümü olabilir, yani tam net hatırlamasam da. O filme arkadaşlarımla Göksun'da, kendi kasabamda gitmiştim. 13 yaşlarındaydım. Tesadüf çünkü o zaman kasabanın derme çatma bir sineması vardı bir iki tane locası olan. Komşuların, arkadaşların anlatmalarıyla... Hafta sonu bizler de gittik. 1970li yıllarda ise Başkale ilçesinde; ilçenin derme çatma bir sineması vardı. Sonradan o sinema kapatıldı. O da dediğim gibi derme çatma bir binaydı, çarşının içinde eski bir bina. Erzurum'daki sinemalar daha mefruşatlı, daha farklıydı ama Başkale ve Göksun'daki sinemalar bildiğiniz sandalyelerin, bankların bulunduğu, çok yoksul, döküntü içinde sinemalardı" (Meryem O., 66, Kahramanmaraş).

Örneğin kentte sinema izleyen birçok katılımcı için ilk izledikleri ya da çok etkilendikleri filmler gibi, filmlerin izlendiği sinema salonlarının büyüklüğü, cazibesi, konforu da önem taşımaktadır.

"Sinemalarda loca kısmı vardı. Ondan sonra çok en ön tercih edilmezdi, tiyatro olsa en ön sıra tercih ederler, daha böyle bir arkalar loca kısımları falan tercih edilirdi. Evet Melek Sineması, Ses Sineması hatırlıyorum. Melek Sineması, İzmir'de Elhamra Sineması vardı. Kimisi böyle balkonlu

localı, kimisi dümdüz sahne çok güzeldi. Elhamra Sineması İzmir'deki daha çok böyle kalburüstüler gidiyordu diye biliyorum. Ama Karşıyaka'daki Ses ve Melek Sinemaları normal ahali herkes gidiyordu, öyle ayırım falan yoktu" (Gülseren C., 75, İzmir).

"Şehir Sineması'na gittik. Bugünkü valiliğin arka tarafındaki yerdeydi. Maalesef bugün o sinema orada yok. Ama bizim çocukluğumuzda ilk filme orada gittim ve o büyük salona girdiğimde çok etkilendim, çünkü hiç sinemaya gitmemişim, salonlarını görmemişim. İlk defa orada ama çok hoşuma gitti" (Şehriban Ö., 64, Antalya).

Sinemaya gitme deneyimi ve sinema salonları üzerine katılımcıların ifadelerinde genel olarak geçmiş günlere ilişkin özlem duygusu öne çıkmaktadır:

"O dönemlerde eski sinemalar çok farklı cezp ediyordu insanları. Şimdiki gibi AVM'lerde AVM'ler benim çok ilgimi çekmiyor. Eski sinemaları çok arıyorum mesela. O geniş salonlarını, kapının önünde toplanarak bir bilet alarak orada bir bekleme anları, herkes birbirine bir diyalog, şu film nasıl, şu film nasıl diye orada sohbetlerimiz olurdu"(Şehriban Ö., 64, Antalya).

Bununla birlikte açık hava sinemaları üzerinden farklı film izleme pratikleri de öne çıkmaktadır:

"Adana'da yaz sineması geldiği zaman cibinlikler gerilir, damlarda yatılır. Babam tabii her şeye karşı olduğu için babamın yatmasını bekleriz. Böyle çok yakın değil ama çokta uzak olmayan iki tane sinema vardı evimize, babam yattıktan sonra o tahtın kenarındaki çitalara çıkarak o filmleri seyrederdik. Halbuki hiç bir şey anlamıyoruz çocuğuz, siyah beyaz ama merak" (Fatma Ş., 69, Adana).

Taşra ve Kent Karşıtlığında Kadın Olarak Sinemaya Gitme Üzerine Farklı Deneyimler

Sinemaya gitmek, sinemada film izlemek üzerine söylemlerinde kadınlar için izlenilen filmler, filmlerin yıldızları gibi, sinema salonlarına ilişkin belleklerinde kalan anı kırıntılarında daha çok geçmişe özlem, geçmişi yüceltme üzerinden bir değerlendirme öne çıkmaktadır. 1960-1970'li yıllarda görüşme yapılan 12 kadın'ın bir kısmı Ankara, İzmir, Adana, Antalya, Samsun, Çorum ve Erzurum gibi illerde, bir kısmı ise Alanya, Gazipaşa, Serik (Antalya), Başkale (Van), Göksu (Kahramanmaraş), Erdemli (Mersin), Silvan (Diyarbakır), Oltu (Erzurum), Karasu (Sakarya) gibi kasabalar da sinemaya gitmişlerdir. Ancak babasının asker olması nedeniyle çocukluğu Oltu, Silvan gibi kasabalarda geçen bir katılımcı kasaba sinemasından ziyade Ordu Evi'nde ve daha çok askeri personele açık olan sinema salonlarında filmleri izlediğini belirtmiştir. Dolayısıyla bu yıllarda sinema salonları dışında yatılı okullar, askeri kurumlar da film gösterimleri yapılan yerler olarak önemli taşımaktadır.

İzlenilen filmler ve yıldızlar üzerine dergilerin takip edilmesi de izleyicilerin yaşları, eğitimleri, yaşadıkları ortamlarla farklılık göstermektedir. Örneğin evli kadınların o yıllarda herhangi bir dergi takip etmedikleri, yıldız oyuncuların fotoğraflarını biriktirmedikleri, bir diğer ifade ile bunların fazla ilgilerini çekmedikleri yönünde söylemleri öne çıkmaktadır. Buna karşın kasaba ya da kentte yaşayan, o dönemde bekar genç kızlar ise sinema dergilerini takip ettiklerini, modayı yıldızlar üzerinden izlediklerini, platonik aşklarını dönemin yıldız erkek oyuncularından yaşadıklarını ve daha çok hanımefendi ve iyi kadın rollerini üstlenmiş oyuncularla özdeşleştiklerini ifade etmişlerdir.

Sinemaya gitme deneyiminde izlenilen ve sevilen filmlere ilişkin betimlemelerde

filmin yönetmeni ya da filmin isminden ziyade filme ilişkin bazı sahneler ya da oyuncuların isimlerine vurgu yapılmaktadır:

“Metro goldwyn aslan çıkar falan ondan sonra onları zevkle seyrederdik, hemen evimize gelirdik, İşte dediğim gibi Türk filmleri olurdu bazen sirk, *Trapez* filmi vardı bak onu unutmuyorum Burt Lancaster, Tony Curtis bir de Ava Gardner’di galiba sirkte geçiyordu. Aman Allah’ım o filmi unutamiyorum. O trapez sahneleri ondan sonra işte sakat kalıyordu galiba bir tanesi, aşklar, o büyük aşklar” (Gülseren C., 75, İzmir).

Kadınlar için filmler üzerine sohbet etmek, yıldız oyuncuların fotoğraflarını biriktirmek, saç, giyimkuşam konusunda yıldızları takip etmek oldukça önemlidir:

“Sinemaya gidiyoruz. Ses mecmuasındaki resimleri görüyoruz sevdiğimiz artistleri. Ben Selda Alkor’u çok seviyordum. Selda Alkor’un o *Buzlar Çözülmeden* filminde, Samsun’a mı geldi hatırlayamıyorum. Selda Alkor’la çok sevdiğim için görüşmüştük. Görmüştüm bir şekilde. Bana imzalı bir resmini vermişti” (Kadriye K., 66, Samsun).

“Tabii, son derece etkilendik, modayı o dönemde onlarla takip ederdik, onlar ne giymiş, ne takmış, işte nasıl saç modeli yapmış, modayı onlarla takip ederdik” (Suna Y., 60, Alanya)

Bu dönem izlenen filmler daha çok melodram Türk filmleri olmaktadır. En beğenilen yıldızlar dönemin ünlü kadın ve erkek oyuncular olmaktadır.

“Filiz Akın, Fatma Girik, Hülya Koçyiğit çok, Gönül Yazar’lar vardı bir sürü ama hatırlayamıyorum yani. En çok Filiz Akın’ı çok seviyordum ne bileyim sarışın mı olduğundan hoşuma gidiyordu işte” (Emine D. U., 77, Çorum).

“İşte bazı sanatçılara hayranlık duyardık. Benim çok hoşuma gidenler, Fatma Girik’i çok severdim, Türkan Şoray’ı, Aytaç Arman’ı” (Şehriban Ö., 64, Antalya).

Bu yıllarda yatılı okullarda kalan genç kızların sinema izleme deneyimleri ise daha farklı bir boyut taşımaktadır:

“Zaten lojmanda kalıyoruz, hemşire lojmanında kalıyoruz. Bekarım. Sinemaya da kısıtlı zamanlarda gidiyorduk. Sadece yönetimin izni dahilinde, bir de ben herhalde kendime güvenim çok vardı ki baş hemşire bana hemşirelerle beraber hemşireleri toplardı, Kadriye Hanımla gideceksiniz derdi. Ben onların ablasıydım. Topluca giderdik. Topluca da gelirdik. Ama böyle her sinemaya değil radyodan duyduğum, yahutta gazetelerden takip ettiğim, biraz daha benim dikkatimi çeken, arkadaşlara derdim bugün şuna gidelim” (Kadriye K., 66, Samsun).

Sonuç

Sinemanın altın çağı olarak geçen 1960-1970’li yıllarda kadınların sinemaya gitme konusunda ifadelerinde geçmişe ilişkin özlemle ve daha çok olumlu deneyimleri ön plana çıkarmalarına karşın, derinlemesine görüşme esnasında küçük kasabalar, ve taşra kentlerde, kadınların kamusal alanda sinemaya gidebilmek için anne, baba, erkek kardeş ya da yatılı okul ve resmi kurumlarda idari yapının sınırlamaları ve kuralları içinde hareket etmek durumunda kaldıkları gerçeği önem taşımaktadır. Genel olarak kadınlar için sinemaya gitmek hem aile üyeleri, hem komşularıyla hem de arkadaşlarıyla birlikte düzenli olarak gerçekleştirilen bir etkinlik olarak öne çıkmaktadır. Bunun yanında bazı kadınların hem taşra hem kentte sinemaya gitme koşulları sorunlu bir alana işaret etmektedir.

Katılımcılar için 1960 ve 1970’li yıllarda sinemaya gitmek olgusu geçmişle bugün üzerinden yapılan bir karşılaştırmayı beraberinde getirmekte ve geçmişle bugüne göre daha çok olumlayan bir anlayış öne çıkmaktadır. Özellikle o dönem sinemaya gitmek,

yıldızları takip etmek, sinema öncesi ya da sonrası ailece veya arkadaşlarla bir kafede oturmak, sinema aralarında gazoz içmek, simit yemek, nerede, ne zaman hangi filmlerin gösterileceğine ilişkin sokak aralarında yapılan anonsları dinlemek, kent merkezindeki sinema afişlerini takip etmek, filmler üzerine konuşmak, artistlerin giyimleri ve saç biçimleriyle modayı takip etmek, kimliklenmek, yeni bilgiler öğrenmek, farklı kültürleri ve yaşam biçimlerini tanımak, aynı zamanda sosyalleşmek açısından sinema önemli bir rol oynamaktadır.

Geçmişe ilişkin sinema izleyicileri üzerine yapılan bu araştırmada izleyicilerin okulda, evde, aile, arkadaş, komşuluk ilişkilerinde, iş ve gündelik yaşamlarında sinemanın etkileri, rolleri üzerinden yeniden bir düşünme, geçmişe ilişkin unutmaya yüz tutmuş anıların hatırlanması, bugün üzerinden geçmişin bir değerlendirmesinin yapılması önemli olmaktadır. Bu anılarda aynı zamanda o dönemin geçtiği yer, mahal, mekan üzerinden ilk sinema deneyimleri önem taşımaktadır. Bu çalışmada da katılımcıların yaşadıkları ortamlar, aile, arkadaş ve komşuluk ilişkileri, sinemaya nasıl ve kimlerle, ne sıklıkta gittikleri, sinemayı nerede izledikleri, sinema salonları, yıldızlar ve filmlerin o dönem yaşamlarındaki önemi etkisi üzerinden bir anımsamayı beraberinde getirmiştir. Çalışmada kadınların sinemaya gitme deneyimleri taşra ve kent ayrımında bir karşılaştırmayı çok net ortaya koymamaktadır. Çünkü katılımcıların sürekli değişen yaşam koşulları, kent ve taşrada gidip gelen yaşamları, aile ortamları, eğitim koşulları gibi birçok etkenle birlikte bir karşıtlıktan ziyade daha çok çeşitlilik göstermektedir. Dolayısıyla hem kent hem taşrada kadınların kamusal alanda yalnız başlarına varlık göstermelerinin erkeklerin kontrolünde ve toplumun kuralları çerçevesinde ortak özellikler göstermektedir. Bir diğer ifadeyle ataerkil bir toplumun dayattığı normlar çerçevesinde genel olarak kadınların sinemaya gitme koşulları hem büyük hem küçük kentlerde hem de kasabalarda baba yada erkek kardeşlerin kontrolü ve izni çerçevesinde veya komşular ve akrabaların refaketinde şekillenmektedir.

Kaynaklar

Abisel, Nilgün (2005). Türk Sineması Üzerine Yazılar. Phoenix:Ankara.

Bora, Tanıl (2010). “Taşralaşan ve Taşrasını Kaybeden Türkiye.” Taşraya Bakmak. Tanıl Bora (der.). İletişim:İstanbul. S.s.37-66.

Dadak, Zeynep (2009). “Umutlardan Arta Kalan 1970’li Yıllarda Türkiye’de Sinema.” 47. Altınportakal Film Festivali, Zeynep Dadak, Berke Göl(der.) Antalya Kültür Sanat Yayınları:Antalya. S.s. 12-32.

Dadak, Zeynep&Berke Göl (2009). 70’lerin Türk Sineması. Antalya Kültür Sanat Yayınları:Antalya. S.s.10-11.

Filk, Christian/Jens Ruchatz (1999). “Emilie Altenloch: Zur Soziologie des Kino. Medienwissenschaft. 3 (1999):383-387. <http://archiv.ub.uni-marburg.de/ep/0002/article/view/2949/2852> E.T. 26.05.2017.

Gripsrude, Jostein(2010). “Sinema İzleyicileri.” Sinema Araştırmaları: Kuramlar, Kavramlar, Yaklaşımlar. Murat İri(der.):içinde. Derin:İstanbul. S.s.311-328.

Güçlü, Sevinç (2002). Kentleşme ve Göç Sürecinde Antalya’da Kent Kültürü ve Kentlilik Bilinci. T.C. Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri:Ankara.

Harvey, David (2013). Asi Şehirler. Metis:İstanbul.

Işık, Şevket (2005).”Türkiye’de Kentleşme ve Kentleşme Modelleri.” Ege Coğrafya Dergisi, Sayı:14, İzmir: 57-71.
İşbir, G. Eyüp (1991). Şehirleşme ve Meseleleri. Gazi Büro Yayınları: Ankara.

Kara, Mustafa; Mustafa Görün (2008). “Kırsal Kalkınmada İl Özel İdarelerinin, Köylere Hizmet Götürme Birliklerinin ve İlçe Yönetimlerinin Rolü ve Bazı Uygulamalar.” Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi. Cilt 13, S.1. S.s. 411-433.

Keleş, Ruşen (2000). Kentleşme Politikası. 5. Baskı. Ankara:İmge.

Kuhn, Annette (2010). “Heterotopie, Heterochronie: Ort und Zeit der Kinoerinnerung”. Film –Kino-Zuschauer:Filmrezeption, İmbert Schenk, Margrit Tröhler, Yvonne Zimmermann (edit):Schüren: Zürich:27-39.

Özdemir, Hakan(2012). “Türkiye’de İç Göçler Üzerine Genel Bir Değerlendirme.” Akademik Bakış Dergisi. Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E Dergisi, Sayı 30(Mayıs-Haziran):1-18.

Scognamillo, Giovanni (2003). Türk Sinema Tarihi. Kabalcı:İstanbul.

Scognamillo, Giovanni (2009). “1960’lı Yıllar Yeşilçam Sinemasının Altın Yılları.” 60’ların Türk Sineması. Zeynep Dadak, Berke Göl (der). 46.Altınportakal Film Festivali. Antalya Kültür Vakfı yayınları:Antalya S.s. 13-22.